

Hoezo Wapsumsestraat?

Henk Demoed

De weg tussen Zutphen en Brummen heet vanouds de Zutphensestraat. Bij de gemeentegrens van Zutphen, tot 1863 bij huis Het Kanon, daarna iets zuidelijker, gaat deze over in de Kanonsdijk. Het noordelijke deel van de Zutphensestraat, vanaf de kruising met de Windheuvelstraat, is uitgebouwd tot een ruime verkeersweg, onderdeel van de N 345. De oude Zutphensestraat is daarvan de parallelweg. Komend vanuit Zutphen buigt die parallelweg na de Windheuvelstraat af naar het zuidwesten richting Brummen en heet dan nog steeds de Zutphensestraat. Op oudere kaarten zien we het noordelijke deel van de Zutphensestraat ook wel aangeduid als Kanonsdijk of Rijksweg. Niet zo lang geleden is men dit noordelijke deel tot aan de Kanonsdijk *Wapsumsestraat* gaan noemen en zijn er straatnaambordjes met die naam aangebracht. Waar komt de naam *Wapsumsestraat* vandaan?

Het noordelijke deel van de Zutphensestraat, tot aan de Kanonsdijk, heet *Wapsumsestraat*.
(foto: auteur)

Hof te Wapsum

Er was vroeger een hertogelijk hof te Wapsum. Hierbij moeten we niet denken aan het middeleeuwse grote hofverband met de daarbij behorende horigen, afdrachten in natura, diensten en persoonlijke verplichtingen. Wapsum was een van de vele kleine en

betrekkelijk jonge hoven. Deze hadden geen hoffunctie, maar dienden als centra voor betalingen van pachten of tynsen in geld. De gronden die ertoe behoorden, werden vanuit de hof bestuurd. Deze gronden bleven soms als complex bestaan en konden worden verpand. Aan de hof te Wapsum herinnert alleen nog een perceelsnaam *Wapse* in het noordoosten van Voorstonden, aan de Baankstraat. De gronden van de hof te Wapsum kwamen uiteindelijk onder beheer van de Geldersche Rekenkamer. In het archief van de Rekenkamer komen we diverse stukken over de hof en tienden te Wapsen tegen, waaronder twee kaarten van de onder de hof vallende gronden. Maar de geschiedenis is veel ouder.

In dit artikel wordt steeds de naam *Wapsum* gebruikt. In oude teksten zien we vele variaties in spelling: Wapsene, Wapsen, Wapsen, Wapse. Vanaf de 17e eeuw is het vrijwel altijd Wapsum, ook op de kaarten.

Oorkonde van 1134

De hof te Wapsum wordt al vroeg genoemd. Een directe vermelding zien we al in 1392. Vóór die vermelding als hof komt de naam al

eerder voor. Een Cunradus de Wapsne treedt tussen andere dienstmannen van de graaf van Zutphen op als getuige in een oorkonde van 1134. Hij zal domeinbestuuder zijn geweest van de hof te Wapsum.¹ In de vroegste stukken van de hof te Wapsum komt de hertog van Gelre voor als eigenaar. In *Acten betreffende Gelre en Zutphen 1376-1392* lezen we dat hertog Willem van Gulik op 8 april 1392 de ‘hof te Wapsem, gelegen in de buerschap Wapsem in onsen gerichte Brummen’ verpacht aan Johan van der Capellen.² In *Acten betreffende Gelre en Zutphen 1400-1404* worden de goederen onder de hof te Wapsem genoemd.³ Willem van Gulik schenkt op 1 april 1400 aan zijn bastaard Johan ‘onsen hoff tot Wapsen mit sinen toebehoeren’. Dat toebehoeren wordt onder meer gevormd door de tienden op ‘den Toege’ (De Teuge) en de hoeven Westerbroick, Ykinck en Wenerdinck. Westbroek en Ickingsland zijn thans nog perceelsnamen in het noordoosten van Voorstonden, Wenerdinck is verder onbekend.

Nijhoff meldt in zijn *Gedenkwaardigheden iv* een akte waarin staat dat op 5 maart 1431 hertog Arnold verpandte aan Alart van Wijje en Egbert ten Have zijn tienden te Wapsen en de tiend te Ukenre Oye onder Brummen.⁴ In 1515 is er een andere eigenaar. In *Gedenkwaardigheden vi* staat dat Margaretha ten Haaff, bijgestaan door Herman van Amstel, op 23 september 1515 haar recht op de oude en nieuwe tiend te Ukenrooi en te Wapsen heeft opgedragen aan Willem Yseren, kanunnik van de Sint-Walburg in Zutphen, ten behoeve van het kapittel aldaar.⁵

In het archief van de Geldersche Rekenkamer bevinden zich de hiervoor door Nijhoff genoemde stukken, met de charters, betreffende deze tienden te Wapsum.⁶ In de overige stukken in dat archief, lopend van 1560 tot 1716, gaat het steeds om pandrechten op de hof te Wapsum of op gronden die daaronder vallen.⁷

Uit voornoemde vermeldingen blijkt dat het hier gaat om een complex van goederen: een hof, enkele hoeven, die er nu niet meer zijn, maar waarvan de namen deels voortleven als perceelsnamen. Later gaat het om verpandingen en tienden. Welke goederen het betreft wordt duidelijk uit twee kaarten van de hof te Wapsum uit 1723 en 1764, die zich in het archief van de Geldersche Rekenkamer bevinden, de kaarten K 224 en K 225.⁸ De kaarten zijn vrijwel identiek; die van 1764 is duidelijk afgeleid van die van 1723. Op beide kaarten worden de percelen van de hof te Wapsum in vijf blokken afgebeeld met een iets andere onderverdeling. Hier is de kaart uit 1764 afgebeeld, omdat deze duidelijker is en meer namen geeft; in het bijzonder worden aangrenzende percelen genoemd.

De kaart van 1764

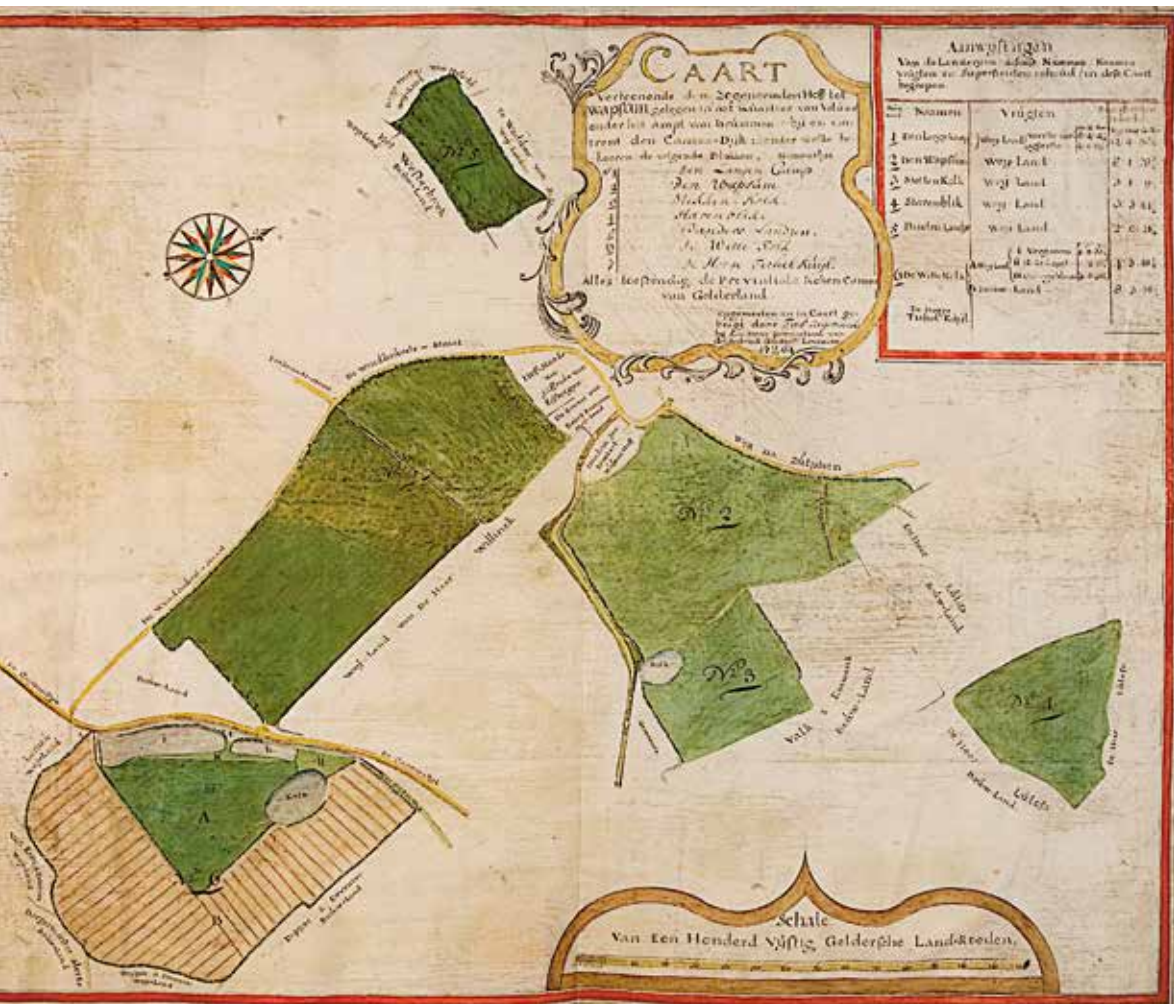
De titel van de kaart luidt *Caart vertoonende de zogenoemden Hoff tot Wapsum, gelegen in het Quartier van Veluwe onder het Ampt van Brummen, bij en omtrent den Canons-Dijk, onder welke behooren de volgende Blokken, namentlijk:*

- 1 Den Langen Camp
- 2 Den Wapsum
- 3 Stekken Kolk
- 4 Starenblik
- 5 Panders Landjen
- 6 De Witte Kolk
- 7 De Hooge Tichelkuyl

Alles toestendig de Provintiale Reken Camer van Gelderland. Opgemeeten en in Caart gebragt door Fred. Beijerinck, bij den Hove provinciaal van Gelderland Geadmitt. Landmeter 17/12 1764

Het als zevende genoemde blok, De Hooge Tichelkuyl, is op geen van beide kaarten ingetekend. Tichelkuilen is een perceelsnaam in Voorstonden die grenst aan de IJssel.

Vergelijken we de kaart van 1764 met die van 1723, dan zien we enkele verschillen. De kaart van 1723 deelt het blok Den Wapsum

Kaart van de Hof te Wapsum, getekend door F. Beijerinck, 1764. (bron: Gelders Archief, Algemene Kaartenverzameling [AKV] 225; foto: Gelders Archief)

in drieën: A de Wapse, B Het Campje en D De Sticken Kolck. In 1764 wordt Het Campje niet meer bij Den Wapsum gerekend, maar staat daar: Hendrik Jan Broekert Huis en Hoff. In 1764 blijkt wat ontginningsactiviteit in de noordwestelijke rand van De Witte Kolk: er zijn gronden afgebakend en vergraven.

Alleen op de kaart van 1723 staan boerderijen afgebeeld. Het zijn er twee tussen De Lange Camp en De Wapse, aan weerszijden van wat dan de Windheuvelstraat heet – nu

Uitsnede van de kaart 'De Wapsumse Landen' van 1723, getekend door I. van Heuvel, met daarop de boerderijen Baank en Kleyn Baank. (bron: Gelders Archief, AKV 224; foto: Gelders Archief)

de Baankstraat – namelijk het erve Baank ten noorden van de straat en ten zuiden ervan het erve Kleyn Baank. In 1723 heet de Baankstraat De Wapse Straat, in 1764 De weg na Zutphen.

Latere kaarten

Op de kadastrkaart van 1832 zijn de percelen van de hof van Wapsum terug te vinden.⁹

Perceelsnamenkaart van de gemeente Brummen (detail). (bron: Blom & Van Bodegom, Veld- en boerderijnameninventarisatie in de Gemeente Brummen, kaarten 9 en 10)

Blok 1 van de kaart van 1764, Den Langen Camp bestaat uit drie percelen bouwland en een huis met erf (dat er in 1764 nog niet staat); de totale oppervlakte is ruim 16 ha. Blok 2 Den Wapsum is dan als bouwland één

kadastraal perceel met blok 3 Stekkenkolk, met nog twee kleine percelen tuin en kolk, totale oppervlakte ruim 10 ha. Blok 4 Starenblik is een perceel weiland, met een oppervlakte van bijna 4 ha. Blok 5 Panders Landjen is een perceel weiland van iets meer dan 3 ha. Blok 6 De Witte Kolk bestaat uit twee percelen weiland en een kolk, totale oppervlakte 11,5 ha. Het totale oppervlak van deze blokken gronden, die behoord hebben tot de hof te Wapsum, bedraagt 45,5 ha, is dan in bezit van vijf personen.

De blokken 1, 2, 3 en 6 hebben nog geheel de vorm van 1724, blok 4 Starenblik is iets anders van vorm en blok 5 Panders Landje is in 1832 de helft van een groter perceel.

Ook op de perceelsnamenkaart van de gemeente Brummen¹⁰ zijn de percelen te vinden: 1 Langenkamp, 2 Wapse, 3 Slikkenkolk, 4 Sterenblik, 5 Pandjesland en 6 Witte Kolk, met Lagemate en Lomanswei, aan de oostkant van de Wapsumsestraat, waar ook de kolk nog is.

De makers van de perceelsnamenkaart hebben het gebied dat in 1764 Slikkenkolk heet Tuineegden genoemd, en Slikkenkolk er ten noorden van gezet. De naam Tuineegden komt voor op de kaart van 1723, en ligt dan ten noorden van Slikkenkolk, tussen Wapse/Slikkenkolk en Starenblik. De namen Tuineegden en Slikkenkolk zijn dus omgewisseld.

Besluit

In 1863 kwam door een grenswijziging het gebied ten noorden van Starenblik aan Zutphen. Het betrof in eerste instantie de Achterhoven en een deel van de Baankstraat. Later kwamen er drie percelen zuidelijk daarvan bij, op de perceelsnamenkaart Teuga genoemd, de tegenwoordige wijk De Teuge. Een naam die we hiervoor al in 1400 vermeld zagen: tienden op 'den Toege'. Een aantal inwoners van de Achterhoven had in 1857 verzocht tot deze grenswijziging. De argumenten

waren dat zij sterk op Zutphen georiënteerd waren. Later kwam daarbij dat hun gebruik van de stadswelden als niet-inwoners beëindigd zou worden. Er was nogal wat geharrewar, vooral over de eventuele zorg voor armlastigen. Moest Brummen of Zutphen daarvoor opdraaien? Zutphen wil uiteindelijk de uitbreiding wel toestaan, mits daar ook wat zuidelijke percelen bouw- en weiland zouden bijkomen. Dat betrof het gebied Teuga. Argument van Zutphen was toen al dat het hooggelegen gronden waren, waar in de toekomst woningen gebouwd zouden kunnen worden. In de nieuwe wijk De Teuge is een straatnaam Sterrenblik, de naam van een van de blokken behorende tot de hof te Wapsum. ●

Noten

1. E.J. Harenberg, *Oorkondenboek van Gelre en Zutphen tot 1326*, afl. 8 (Den Haag 2003), nr. 1134.02.02.
2. P.N. van Doorninck, *Acten betreffende Gelre en Zutphen 1376-1392*. Band 23 (Haarlem 1900), 326.
3. P.N. van Doorninck, *Acten betreffende Gelre en Zutphen 1400-1404*. Band 25 (Haarlem 1901), 8.
4. J.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, deel 4 (Arnhem 1847), onder nr. 74.
5. *ibidem*, deel 6 (Arnhem 1859), onder nr. 773.
6. A.H. Martens van Sevenhoven, *Het archief der Geldersche Rekenkamer 1559-1795* (Den Haag 1925), inv.nr. 2131.
7. *ibidem*, index, sub voce: Brummen (hof te Wapsen onder...).
8. *ibidem*, inv.nr. 1462 (K 225).
9. A.D.M. Veldhorst (eindred.), *Kadastrale Atlas Gelderland 1832: Brummen en Hall* (Arnhem 1990).
10. Herman Blom & Arie van Bodegom (samenst.), *Veld- en boerderijnameninventarisatie in de Gemeente Brummen* (Brummen 2010).